

SVĚDEK UMÍRAJÍCÍHO ČASU. POZŮSTALOST MOŘICE REMEŠE VE FONDECH VĚDECKÉ KNIHOVNY V OLMOUCI

Lubomír Novotný

Název, který jsem zvolil pro svůj příspěvek, evokuje známý Körnerův scénář k Lutherovu filmu o lékaři Janu Jesseniovi a byl vybrán kvůli osobnosti lékaře Mořice Remeše, kolem níž se bude celá tato stať točit. Tato osobnost se narodila v době plné nadějí, optimismu, víry v nezadržitelný pokrok, v době ukazující jen jeden směr, a to cestu vpřed, k lepšímu, pro celé lidstvo i pro český národ. Lékař, vědec, paleontolog, geolog a polyhistor Mořic Remeš nakonec během své životní poutě prodělal změnu několika režimů, změnu několika státních zřízení a dožil se tak vysokého věku, že mu posledních 14 let jeho života připomínalo spíše věk rozkladu společnosti, rozpadu všech hodnot a všeho, na čem byl postaven dosavadní život jeho generace. Část pozůstalosti, která nám zůstala zachovaná a je umístěna ve fondech Vědecké knihovny v Olomouci, nám umožňuje alespoň torzovitě nahlédnout do nitra člověka, jehož životní pout' končila v době, ke které už bytostně nepatřil, v době, jež z jeho pohledu byla umírajícím časem.

Jméno Mořice Remeše dnes již není příliš známé ani mezi zasvěcenými Olomoučany, ale v době 1. republiky patřila tato postava mezi nejváženější osobnosti moravského vědeckého, ale i společenského života. Remeš, rodák ze severomoravského Příbora, přichází do Olomouce po svých vídeňských lékařských studiích v roce 1892 a zůstává tomuto městu věrný až do své smrti v roce 1959.¹ Pocházel z vlastenecké rodiny kladoucí důraz na vzdělání, jeho otec Bedřich byl taktéž lékařem, bratr vystudoval práva a byl docentem ústavního a správního práva na české technice v Brně. Litomyšlské kořeny rodiny jeho otce a celé kulturní záze-
mí Mořice Remeše předurčily k celoživotnímu zájmu o vzdělání, vědění všeho druhu, přírodovědné i humanitní. Patřil k té části české inteligence, která během posledních desetiletí habsburské monarchie drobnou prací, sebevzděláváním a píli přispěla k tomu, že na prahu krátkého 20. století byl český národ připraven vytvořit vlastní stát. Remeš byl od mládí v neustálém styku s německým živlem, k čemuž přispěla již docházka na nižším německém gymnáziu v Příboře umožňující mu stát se bilingvním, což mu později ulehčilo studium medicíny v hlavním městě monarchie. Na jeho vzdělanostní růst mělo ale významný vliv i studium

---

¹ Umírá ovšem mimo Olomouc, a to ve Dvorcích, 19. června 1959, 2 dny před svými 92. narozeninami.

a pobyt v místě rodiště jeho otce v Litomyšli, kde se setkal s profesorem Aloisem Jiráskem (s nímž udržoval styky i v pozdějších letech²) či s profesorem Novákem, což byl jeho třídní učitel a zároveň manžel spisovatelky Terezie Novákové.³ V litomyšlském vlasteneckém a intelektuálně velmi podnětném prostředí Remeš naplno rozvinul své předpoklady, především výtečnou znalost cizích jazyků (hlavně němčiny a francouzštiny, ale uměl i anglicky a polsky, k Polákům měl vůbec velké sympatie)⁴, rozvinul svoji zálibu v literatuře a dále v přírodních vědách, které ho provázely po celý jeho život. Když se po maturitě rozhoduje pro studium lékařství ve Vídni, kde získal i stipendium a kde měl kontakty jeho otec, tak již věděl, že medicína nebude zdaleka jedinou náplní jeho života. Na léta ve Vídni (studoval tam 1885–1891) vzpomínal velmi rád a nevynechal ve svých denících jediný rok, aby nepřipomněl datum svého slavnostního ukončení lékařského studia (promoval 21. března 1891). Jeho vysokoškolské studium bylo proloženo i důležitými zahraničními pobyty, například studijní cestou v Berlíně v roce 1889, kde se setkal se světoznámým mikrobiologem Robertem Kochem či patologem Robertem Virchowem.⁵ Ve Vídni patřil mezi největší kapacity přednášející Remešovi chirurg českého původu Eduard Albert. Vidíme tedy, že po absolvování lékařství vyšel z vídeňských přednáškových síní velmi vzdělaný mladý muž, ochotný působit nejen ve sféře soukromých zájmů, ale i ve sféře veřejné, vědecké a společenské. Pouhá souhra náhod přenesla Remeše nakonec do Olomouce, kam přichází v září 1892 a od tohoto data se začíná odvíjet příběh vlasteneckého vzdělance, který je učebnicovým příkladem české inteligence dospívající v 90. letech 19. století.

V Olomouci nejprve nastoupil v Moravských všeobecných zemských ústavech,⁶ poté si v roce 1895 si zřídil soukromou praxi, ale vždy se vedle vlastní

---

² Ve Vědecké knihovně v Olomouci (dále VKOL) je k dispozici, v části pozůstalosti, která je zde uložena, například vizitka Aloise Jiráska z roku 1897, v níž srdečně zdraví Remeše a jeho choť. Na Jiráska Remeš často vzpomínal i ve svých denících.

³ Matoušek, Miloslav: MUDr. a RnDr. h. c. Mořic Remeš. Životopisná studie. Praha 1960, s. 11.

⁴ Smejkal, Bohuslav: Dr. Mauric Remeš devadesátníkem. Vlastivědný věstník moravský, č. 2, 1957, s. 104. Podle ústního sdělení Bohuslava Smejkal sám Remeš trval na jménu Mauric a nikoli Mořic, jak je uváděno v literatuře.

⁵ Matoušek, Miloslav: MUDr. a RnDr. h. c. Mořic Remeš. Životopisná studie. Praha 1960, s. 16.

⁶ Nacházely se tehdy v dnešní Křížkovského ulici, situaci v nemocnici popisuje Remeš v knize Starý lékař vzpomíná, rozpráví například o primáři interního oddělení Vilému Reichovi von Rohrwig, na jehož pozici byla požadovaná znalost obou zemských jazyků, která u něj v případě češtiny spočívala na dvou slovech „vokaž jazyk“ (s. 9), popisuje taktéž Olomouc 90. let 19. století, která měla německý náter, přestože přibližně 1/3 obyvatelstva byli Čechové, přičemž kolegové ho hned na začátku upozornili: „Méls zde být ještě před deseti–dvaceti lety, tenkrát se mluvilo v Olomouci dvakrát v týdnu česky, ve středu a v sobotu, kdy přicházeli venkované do města na trh“ (s. 16). Více Remeš, Mořic: Starý lékař vzpomíná. Olomouc 1946.

medicíny věnoval i svým vědeckým koníčkům, především geologii a paleontologii. Do olomoucké měšťanské společnosti se začlenil i svým sňatkem s dcerou hudebního skladatele Josefa Nešvery (1842–1914) Marií Nešverovou a v roce 1900 získává i pevnou profesní jistotu, když se stává železničním lékařem a na této pozici (později se stal šéfdoktorem železničních lékařů) setrvává až do svého odchodu do důchodu v roce 1931. Doba od začátku 20. století až do vypuknutí 1. světové války je v Remešově rodině využita taktéž k hojnému cestování, když navštěvují vše důležité a významné v tehdejší Evropě a přilehlých koloniích (Paříž, Londýn, Cařihrad, Mnichov, Sicílie, Neapol, Řím, Bukurešť, Atény, Konstanc, Dalmácii, francouzské kolonie v severní Africe apod.).⁷ Během první republiky zaujímá čestná místa v olomouckém společenském a vědeckém životě, především je velmi činný ve Vlasteneckém spolku musejním, ve spolku Botanická zahrada,⁸ publikoval ve spoustě domácích i zahraničních časopisů,⁹ díky výtečné znalosti jazyků navázal korespondenční styk se známými evropskými paleontology, například s Angličanem Chapmanem, Němcem Raufem¹⁰ (to již za mocnářství) apod. Anglický paleontolog Chapman po něm dokonce pojmenoval některé druhy vzácné fauny, například *Involutina remesia* apod.¹¹ Publikoval i v novinách (Našinec, Selské listy, Zlatá Praha apod.), pokoušel se i o historické studie, jejichž četnost se zvyšovala zejména v 50. letech, ale zajímavá je stať o slovinském knězi Kuraltovi, vězněném ve 20. letech 19. století na Mírově, s názvem „Abbé Martin Kuralt“, vydaná v roce 1912. Po vypuknutí 2. světové války se Remešův svět zúžil na docházku do knihovny a na vědeckou práci doma, po válce k tomu ještě přibýlo cestování po Moravě a středomoravském regionu, nejvíce do lomu v Čelechovicích na Hané, kam se vydal například ještě v srpnu 1957 vlakem za

⁷ O těchto svých cestách se obšírně rozepisuje v cestovatelských denících z období před první světovou válkou a také na 60 rukopisně psaných listech, ve formátu A5, kde Remeš stručně resumoval celý svůj život. Zázitky z cest jsou zmíněny na listě číslo 24. Tento soupis Remeš jasně nedotoval pouze, poslední zápis je z 18. září 1955, z předchozích záznamů vyplývá, že to psal několik let, a počátek spadá do období těsně po 2. světové válce. Vše je uloženo v dosud nezpracovaném, pouze částečně rozříděném fondu Mořic Remeš ve VKOL. Základní selekci materiálu v pozůstalosti provedl pracovník oddělení historických fondů VKOL Jiří Glonek.

⁸ Další společnosti jsou například – Ústřední jednota československých lékařů, Československá společnost pro mineralogii a geologii, byl dopisujícím členem České akademie věd či externím členem Státního geologického ústavu aj. Blíže Písková, Milada: Mauric Remeš (1867–1959). Literární pozůstalost v archivu olomouckého muzea. Olomouc 1968.

⁹ Například ve sborníku *Beiträge zur Paleontologie, Geologie Oesterreich-Ungarns, Geological Magazin, Zbornik Matice Slovenske* a v mnohých dalších, zmiňuje se o nich opět Písková, Milada: Mauric Remeš (1867–1959). Literární pozůstalost v archivu olomouckého muzea. Olomouc 1968.

¹⁰ Matoušek, Miloslav: MUDr. a RnDr. h. c. Mořic Remeš. Životopisná studie. Praha 1960, s. 27.

¹¹ Tamtéž.

svým známým a žákem dr. Ficnerem, a to mu bylo již 90 let!!!¹² V roce 1947 byl za svou celoživotní práci v oboru geologie oceněn čestným doktorátem přírodních věd Karlovy univerzity a posledních 12 let jeho života probíhá v nezměněném rytmu na linii knihovna–kostel–domov–občasné cestování. Mimo tento veřejný cyklus Remeš ještě pečlivě, a téměř den co den, zaznamenával deníkovým způsobem momenty ze svého soukromého života, z veřejného života, zkrátka vše, co nemohlo být navenek ventilováno, což nám dnes skýtá velmi zajímavý pohled na myšlenkový svět člověka majícího kořeny hluboce zapuštěny ve staré monarchii, jenž dosáhl největších profesních poct a úspěchů během první republiky, člověka, pro něhož bylo období po roce 1945, a především po roce 1948, již zcela cizím a odpuzujícím světem.

Úvodní odstavce byly nezbytnou vstupní branou k tomu hlavnímu, o čem bych chtěl informovat, a tím je struktura a obsah pozůstalosti Mořice Remeše, umístěná ve VKOL. Na začátku je nutno říci, že v olomoucké Vědecké knihovně není uložen všechnen materiál, ale že část by se měla nacházet v olomouckém Vlastivědném muzeu a zbytek v příborském městském muzeu.¹³ Segment pozůstalosti umístěný ve VKOL si můžeme rozčlenit na 6 základních složek:

- zápisníky – lékařské, účetní, úřední poznámky aj.,
- fotografie, pohlednice – přibližně se jedná o 550 kusů, z území ČSR jde o 300 položek, ze zahraničí přes 200, dále se jedná o 2 cestovní alba a více jak 100 grafik,
- hudebniny – dílo Josefa Nešvery,
- korespondence – nejbohatší a nejdůležitější položkou této části pozůstalosti jsou dopisy Radima Kettnera¹⁴,
- rukopisy, strojopisy – z nichž řada poté vyšla tiskem, z rukopisů je nejzajímavějších 60 listů formátu A5 (viz poznámka číslo 7),
- deníky – nejdůležitější a informačně nejbohatší část pozůstalosti.

---

¹² Vědecká knihovna v Olomouci, nezpracovaný fond Mořic Remeš, Remešovy deníky, říjen 1955 až březen 1958, zápis ze srpna 1957.

¹³ Tuto informaci uvádí Milada Písková v publikaci „Mauric Remeš“... viz výše.

¹⁴ Radim Kettner (1891–1967) byl zetěm Mořice Remeše. Náležel mezi nejvýznamnější české geology 40.–50. let 20. století. Patřil do významného českého rodu, jeho strýcem byl kancléř prezidenta Masaryka Přemysl Šámal. Od 30. let působil na Karlově univerzitě, v letech 1934–35 byl děkanem přírodovědecké fakulty, od roku 1953 členem ČSAV, v penzi se věnoval historii geologických věd. Dopisy, které si vyměňoval se svým tchánem, jsou výborným pramenem pro poznání situace v pražských akademických kruzích 50. let a vůbec v Praze (v té době už byl Kettner řadu let vdovcem, jeho žena, Remešova jediná dcera, tragicky zahynula ve Vysokých Tatrách v roce 1933), Kettnerův životopisec Josef Haubelt čerpal řadu poznatků naopak z Remešových dopisů, jež jsou uloženy v Praze v osobním fondu Radim Kettner. Blíže Haubelt, Josef: Geolog Radim Kettner. Praha 1991.

Z výše zmíněného je vidět, že nejcennější složkou z pozůstalosti jsou Kettnerovy dopisy a především vlastní Remešovy deníky. Zastavme se nejprve u dopisů Radima Kettnera. Smrt Remešovy dcery a zároveň Kettnerovy manželky sblížuje Mořice s Radimem na bázi, kterou by šlo nazvat vztahem otec–syn. Kettner zůstává starým mládencem a Remeš po smrti své dcery zůstává bezdětným¹⁵ a bez vnoučat, což oba tyto muže sblížilo. V dopisech, které Kettner směřoval do Olomouce (nejen Remešovi, ale i jeho ženě Marii), je oslovuje „Starouškové, drahouškové“, jsou psány velice ironickým jazykem, velmi vtipně, glosuje v nich společenskou situaci, popisuje zejména situaci na Karlově univerzitě, geologické výpravy, proměny vědy na podkladě politických změn apod., i proto jsou zajímavé listy zejména z období po 2. světové válce. Kettner na rozdíl od svého tchána vstupoval do poválečné doby s optimismem a snažil se rozptylovat Remešův pesimismus a nedůvěru, myšlenkově patřil k hlavnímu proudu české společnosti, podporoval znárodnění (a označoval se za komunistu),¹⁶ ale zároveň odmítal vstoupit do KSČ.¹⁷ V dopisech nalezneme vtipné poznámky směřující jak ke kolegům v práci, tak i k politické situaci,¹⁸ ačkoliv tu bral s nadhledem zkušeného člověka, jenž navíc nebyl „homo politicus“, ale především geolog a vědec. Po únoru 1948 se samozřejmě začíná objevovat kritičtější osten,¹⁹ ale ten směřuje spíše proti byrokratizaci školství, neustálým reformám, proti schůzování. Například jeho první hodnocení poúnorového vývoje z března 1948 popisuje první oběti z řad tzv. „nepokrokové inteligence“, k čemuž dodával: „... ale my, co patříme k pokrokové inteligenci, pracujeme zase nerušeně dál. Ve všech schůzích profesorů, v komisích atd. zasedá těž (a hlasuje) i akční výbor fakulty složený ze studentů, zřízenců a asistentů. Inu je jiná doba a jiný vzduch. My, co kouříme fajfky a patříme k lidem klidným, to snášíme dobře.“²⁰ Ironie byla

¹⁵ Remešovi měli i syna Miloslava, ale ten zemřel v necelých dvou letech v roce 1899.

¹⁶ Po 1. světové válce byl členem státoprávní, později Národní demokracie. Haubelt, Josef: *Geolog Radim Kettner*. Praha 1991, s. 35.

¹⁷ Jak psal do Olomouce v dopise z 11. 8. 1945. Vědecká knihovna v Olomouci, nezpracovaný fond Mořic Remeš, korespondence Kettner–Remeš, 11. 8. 1945.

¹⁸ Například sděloval, jak byl pozván na slavnostní oběd s premiérem Fierlingerem, jehož se účastnil i sovětský velvyslanec Zorin, kterého v dopise označoval zásadně přízviskem „Dozorin“. Vědecká knihovna v Olomouci, nezpracovaný fond Mořic Remeš, korespondence Kettner–Remeš, 13. 7. 1945.

¹⁹ Kritika nebyla nikdy explicitní (roli hrála snad i obava z cenzury), spíše ironie, nadhled, psali si často v náznacích. Jejich heslem, jež s oblibou používali, když chtěli označit nějakou nepravost, bylo, že je „svrbí nos“. Kupříkladu 18. 7. Kettner píše: „Hlavně mne svrbí nos z mnohých věcí a nejlepší je zdržovat se v lesích daleko od lidí“ Vědecká knihovna v Olomouci, nezpracovaný fond Mořic Remeš, korespondence Kettner–Remeš, 18. 7. 1948.

²⁰ Vědecká knihovna v Olomouci, nezpracovaný fond Mořic Remeš, korespondence Kettner–Remeš, 19. 3. 1948.

jeho hlavním znakem, je ale nutno dodat, že Kettner měl jistým způsobem štěstí nejenom v tom, že byl nepolitickým člověkem, ale i v tom, že geologie byla v souvislosti s orientací státu na těžký průmysl a věci s tím související protěžovaným oborem a režim si erudovaných lidí z této oblasti celkem považoval. Sám Kettner cestoval po kongresech po celém východním bloku, od roku 1953 byl členem Československé akademie věd, v květnu 1956 dokonce obdržel Řád republiky, takže o jakékoliv perzekuci či hrozbě postihu se v jeho případě nedá vůbec hovořit, jeho kritika proto vždy spočívala jen v posměšném poukazování na do očí bijící iracionalitu režimu v podobě věčných schůzí,²¹ byrokratické překážky a omezení nazýval „papírovým hospodářstvím“,²² glosoval i prudký početní nárůst posluchačů na geologických oborech, čímž se samozřejmě musela rozmělnit úroveň studentů, a tak když na 1. máje 1955 nesli studenti transparent s názvem „Naše diplomové práce pomáhají republice“, nemohl to nechat bez poznámky a Remešovi napsal: „Šťastná republika!! Měl bys číst ty hovadiny, co ti kluci píší!“²³ Hlavní obsah dopisů ale nebyl samozřejmě věnován veřejným či politickým věcem, ale záležitostem týkajícím se rodiny, informacím o kolezích z vědeckého světa, o trampotách s bytem, který měl v případě Kettnera nadstandardní velikost, takže neustále trpěl obavami, že dostane k sobě přiděleného nájemníka (tytéž problémy měl i Remeš), velmi často zasílal dopisy či korespondenční lístky ze svých geologických výprav po celé republice. Zvláštní místo měly v dopisech Kettnerovy „špílce“ vůči náboženství či církvi, i když věděl velmi dobře, že Remeš je silně věřící člověk.²⁴ Tyto popichovačné vsuvky jen dotvrzovaly sílu přátelství a vztahu mezi Kettnerem a Remešem, protože v náboženských otázkách starý lékař nežertoval. Do dopisů

---

²¹ Například píše, jak jej spolupracovník z geologického ústavu oslovil větou: „Věříte pane, pane kolego, v život záchuzní?“ Asi se mu to velmi zalíbilo, protože tutéž historku sděluje Remešovi ve 3 dopisech z let 1950, 1953, 1954. Vědecká knihovna v Olomouci, nezpracovaný fond Mořic Remeš, korespondence Kettner–Remeš, 31. 3. 1950, 4. 11. 1953, 7. 11. 1954.

²² Vědecká knihovna v Olomouci, nezpracovaný fond Mořic Remeš, korespondence Kettner–Remeš, 21. 5. 1952.

²³ Vědecká knihovna v Olomouci, nezpracovaný fond Mořic Remeš, korespondence Kettner–Remeš, 19. 5. 1955.

²⁴ Remešovy deníky jsou toho dokladem, nalezneme v nich řadu odsudků komunistické politiky vůči církvi, postupu státu vůči náboženství, nářky na vytlačování náboženství z veřejného života, vyřazování svátků svatých z kalendáře apod. Sám Remeš o sobě psal ve svých rukopisných vzpomínkách (viz poznámka číslo7), že jej považovali chybně za klerikála, ale on jím nebyl, ale považoval náboženství pro člověka za důležité z toho důvodu, aby udrželo: „... lidskou zvěř na uzdě“, přičemž věřit v dogmata, která předkládá katolická církev: „... je pro střizlivě uvažujícího člověka nemožným“, ovšem legraci si z náboženství může dělat jen: „... člověk nadutý, sprostý a hloupý“. Vědecká knihovna v Olomouci, nezpracovaný fond Mořic Remeš, rukopis na 60 listech formátu A5, listy 22 a 23.

Kettner²⁵ maloval kresby obtloustlých prelátů, karikatury farářů a na svátek svatého Maura, jenž Remeš každoročně s železnou pravidelností držel, mu například v roce 1950 napsal: „Drahý tatoušku, já bídny hříšník, zpovídám a vyznávám se ze smrtelného hříchu, že jsem zapomněl, že existuje jeden černej svatej 21. září. Biji se v prsa a hluboce se kaju a slibuji Bohu všemohoucímu, že už příště na toho černého šmudlu nezapomenu“.²⁶

Jestliže z korespondence můžeme získat přehled o množství úředních, přátelských i oficiálních společenských kontaktů, tak v Remešových denících se dostáváme do oblasti vlastní jen autorovi, oblasti intimní, oblasti, v níž Remeš sepisoval své dojmy pouze sám pro sebe, přičemž nepočítal s tím, že by jeho deníky, alespoň během jeho života, byly veřejně zpřístupněny.²⁷ Z informačního hlediska můžeme deníky zařadit na nejdůležitější místo v celé pozůstalosti. Jedná se o zápisy z let 1882–1959, přičemž do 1. světové války jde především o deníky cestovní,²⁸ po válce nabírají zápisy charakter každodenních poznámek z běžného života. Budeme-li si tedy deník definovat jako formu denních či chronologicky řazených záznamů spíše autobiografického obsahu, jimiž autor zachycuje události života osobního i společenského, přičemž typickým znakem bývá bezprostřednost záznamu, tak takto můžeme definovat Remešovy záznamy až pro léta 1914–1959. V těchto letech již jde o autentické záznamy každodenních změn, nálad, pocitů, hodnocení všeobecné i soukromé situace, autorovy pohledy na možná východiska ze spletné poválečné situace či předpovědi evropského a světového vý-

---

²⁵ Nutno dodat, že Kettner patřil k těm, kteří v po 1. světové válce vystoupili z římsko-katolické církve, a zůstal už bez vyznání. Haubelt, Josef: *Geolog Radim Kettner*. Praha 1991, s. 35.

²⁶ Vědecká knihovna v Olomouci, nezpracovaný fond Mořic Remeš, korespondence Kettner–Remeš, 13. 10. 1950.

²⁷ Jako výtečný pramen pro srovnání Remešových deníků se jeví deníky brněnského spisovatele Čestmíra Jeřábka (1893–1981), jež vyšly tiskem v roce 2002. Tyto zápisky nejsou tak dlouhodobého charakteru jako záznamy Remešovy, ale pro srovnání pohledu brněnského a olomouckého, pohledu generačně rozdílných mužů, pohledu typicky prvorepublikově masarykovsky a benešovsky orientovaného člověka a pohledu vlastenecky konzervativního a silně věřícího člověka, jde o důležitou a cennou historickou materii. Blíže Jeřábek, Čestmír: *V zajetí stalinismu: z deníku 1948–1958*. Brno 2000. Jeřábková životní pouť je vůbec typickým dokladem poutě českého intelektuála dvacátým stoletím. V poválečné euforii vstoupil do KSČ, ale již záhy po únoru prohlédl, mnohem dříve než řada ostatních, přičemž i přes členství v KSČ, ale již pouze formální, se snažil držet si od režimu odstup, což mu také vyneslo to, že byl až do roku 1958 nakladatelsky opomíjen a v podstatě v zapomnění. Více v recenzi na Jeřábkovy deníky viz Bázler, K. Jan: *Zpráva o cestě do (vnitřní) emigrace Aluze.cz (Revue pro literaturu, filozofii a jiné)* [online]. [cit. 2007–02–10]. Dostupný z http://www.aluze.cz/2001_02/jerabek.php.

²⁸ Například deník datovaný lety 1881–1903 v sobě skrývá zápisky z cest a pobytů v Terstu, Rijece, Benátkách, Innsbrucku, Salcburku, Krakově, Helgolandu, Budapešti, Kodani, na baltském pobřeží, Mnichově, Karlových Varech apod.

voje. V denících jsou reflektovány uzlové události českých dějin první poloviny 20. století i důležité regionální kauzy. Zajímavé je sledovat i to, čemu se Remeš vyhýbá, o čem nerefereuje,²⁹ o čem se zmiňuje velmi letmo a vpodstatě bez zájmu³⁰ a naopak jaká témata ve svých denících upřednostňuje. Jedná se o témata náboženského charakteru, vztahu komunistické moci a církve a témata týkající se životaschopnosti a dlouhodobosti pounorového režimu. V politice komunistického Československa shledává protektorátní paralely, hned 25. 2. 1948 si píše: „...demise ministrů přijata, sestavena nová vláda, v níž všechna význačná místa obsadili komunisté, kteří ovládají situaci. Začíná to jako za Hitlera. Poněvadž jsou naše noviny <<usměrněny>>, poslouchali jsme zase po dlouhé době londýnský rozhlas.“³¹ K poslednímu zbylému symbolu demokracie, prezidentu Benešovi (sám nepatřil nikdy k jeho velkým zastáncům na rozdíl od zmiňovaného Čestmíra Jeřábka), si zapsal vtip kolující mezi lidmi, jenž prý vyšel v jedněch švýcarských novinách jako karikatura, na níž byl namalován: „Vlk...s hlavou Beneše, Stalin ji bičikem udržuje v poklusu, Hácha se na to dívá a praví: <<Vidiš, vidiš a nechtěl jsi mi věřiti...>>“³²

Dále v denících velmi kritizuje postupné mizení náboženství z veřejného prostoru, konec slavení církevních svátků,³³ dokonce si vystříhoval články z novin týkající se náboženství, které jej iritovaly,³⁴ navíc měl jistou obsesi z básníka Petra Bezruče, jehož velmi nesnášel a nejspíš jím opovrhoval (i když přímo se tímto způsobem nikdy nevyjádřil), vystříhoval si jeho básničky, které v 50. letech

---

²⁹ Například absolutně vynechává problematiku odsunu sudetských Němců, což je zajímavé z vícero hledisek. Jednak tím, že Remeš byl bilingvní, velmi rád vzpomínal studia ve Vídni, pocházel z prostředí, v němž styk s německou kulturou byl běžnou součástí každodenního života, a v neposlední řadě Olomouc byla městem na hranicích protektorátu s velmi silnou německou menšinou a odsun byl v poválečné době, o to více pro Olomouc a spádové oblasti severní Moravy a Slezska, velmi frekventovaným tématem.

³⁰ Buďto nedovedl správně odhadnout důležitost dané věci, nebo o ní neměl přesné či dostatek informací. Takto nechává téměř bez povšimnutí XX. sjezd KSSS a Chruščovův slavný referát. V deníku má jedinou větu, a to že končí kult osobnosti a Stalin byl odevzdán ke zpopelnění. Vědecká knihovna v Olomouci, nezpracovaný fond Mořic Remeš, deníky 1955–1958, zápis z 2. 4. 1956.

³¹ Vědecká knihovna v Olomouci, nezpracovaný fond Mořic Remeš, deníky 1947–1948, zápis z 25. 2. 1948.

³² Vědecká knihovna v Olomouci, nezpracovaný fond Mořic Remeš, deníky 1947–1948, zápis z 12. 3. 1948.

³³ Například v roce 1954 si stěžuje, že komunisté vyškrtávají v kalendáři každý církevní svátek, ale na státní svátek Mongolské lidové republiky nezapomenou. Vědecká knihovna v Olomouci, nezpracovaný fond Mořic Remeš, deníky 1953–1955, zápis z 5. 7. 1954.

³⁴ Například článek Petra Zemka ze Stráže lidu z 2. 8. 1958 s názvem „Věda versus víra“, kde se o náboženství mluví jako o „duchovní kořalce“ apod.

uveřejňovaly deníky a kdy se jednalo o jednoduché rýmovánky či říkačky, zprávy o tom, kde byl Bezruč přijat jako čestný host, co navštívil apod. Oba pocházeli ze stejného kraje, oba byli stejně staří, jaké důvody vedly Remeše k této až obsedantní nechuti, o tom lze jen spekulovat. S postupujícím časem a narůstajícím věkem se v Remešových denících objevuje čím dál častěji skepse a nechuť vůči vývoji české společnosti (zejména kritizoval inteligenci a mládež) a vůbec vývoji ve světové politice. Pokud ještě na přelomu 40. a 50. let doufal v možnou rychlou změnu režimu, tak tahle idea ho začala postupně opouštět a Remeš upadal do pesimistických nálad, v nichž kritizuje Slované za to, že jsou: „...odedávna na otročinu zvyklí, snášejí ji, pokud mohou snesitelně žít, na změně tyranství jim nezáleží“.³⁵ Postupem času se stejně jako jeho zeť Kettner propracoval ve svých zápiscích k jistému druhu skrytého suchého humoru, jímž glosoval společenskou situaci, když spojoval různé události v jeden celek, který ve svém vyznění působil jako parodie a výsměch absurdním jevům ve společnosti³⁶. Zajímavostí, jež může sloužit meteorologům a klimatologům, mohou být i každodenní záznamy teplot, zapisované s nebyvalou trpělivostí a precizností. Remešovy deníky jsou ve své celistvosti, poctivém a letitém zaznamenávání zážitků a informací z regionu i ze světa, velmi cenným pramenem pro bádání v oblasti soudobých dějin, jsou velmi cenným pramenem regionálního charakteru a mohou sloužit i jako doklad pro dějiny a vývoj Vědecké knihovny v Olomouci, především od poloviny 30. let až do sklonku let padesátých.

Vedle deníků a dopisů je cennou částí pozůstalosti i fotografická série z cest po zahraničí i českých zemích. Tyto fotografie jsou dokladem o životním stylu vzdělané střední třídy v pozdní éře habsburské monarchie a 1. republiky, a umožňují nám nahlédnout do cestovatelských zvyklostí doby mající k masové turistice ještě velmi daleko.³⁷

Rád bych ještě poděkoval dr. Bohuslavu Smejkalovi, příteli Mořice Remeše a dlouholetému pracovníku Vědecké knihovny, který přispěl řadou cenných po-

---

³⁵ Vědecká knihovna v Olomouci, nezpracovaný fond Mořic Remeš, deníky 1949–1951, zápis z 10. 1. 1950.

³⁶ Například si v říjnu 1957 poznamenal do deníku: „... Lidová univerzita v Olomouci zahajuje dnes podzimní běh, na prvním místě je kurs o vědeckém atheismu. Chřipka asijská je podle novin rozšířená po celém světě, ovšem tedy i u nás, připomíná mi pandemii z roku 1890.“ Nebo na počátku roku 1958 si zapsal, že podle našich (podtrženo v originále) novin eskaluje světové napětí, USA odmítají mírové nabídky a tak: „Nezbývá nám tedy při naší neobyčejně příznivé, utěšené situaci jen si přát, abychom zůstali ušetřeni větších pohrom, a doufati, že se USA umoudří a své chyby a nedostatky napraví.“ Vědecká knihovna v Olomouci, nezpracovaný fond Mořic Remeš, deníky 1955–1958, zápisy z 14. 10. 1957, 1. 1. 1958.

³⁷ Ukázky z fotografií v příloze na konci textu.

znatků k nejasnostem týkajícím se pozůstalosti i osobnosti Remeše, a taktéž svému kolegovi historiku Jiřímu Glonkovi za konzultace a informace upozorňující na důležité součásti pozůstalosti.

Na úplný závěr by se možná slušelo připomenout, že v nejbližších letech si budeme připomínat dvě výročí týkající se osobnosti Mořice Remeše. V příštím roce je to 140. výročí jeho narození a v roce 2009 si připomeneme 50. výročí jeho úmrtí. Mořic Remeš byl natolik významnou postavou olomouckého, moravského i celorepublikového života, že by bylo důstojné vzpomenout na jeho život a činnost publikací či seminářem. Vědeckých institucí, pro něž Remeš znamenal jednu z nejdůležitějších postav a které by se mohly na těchto počinech podílet, najdeme v Olomouci velmi mnoho.

Obrazová příloha

Obr. 1: *Ostende 1909, Valerie a Karel Nešverovi, Mořic Remeš*

Obr. 2: *Cařihrad 1904 Mořic Remeš, Karel Nešvera, Valerie Nešverová, Benjamin Feinberg*

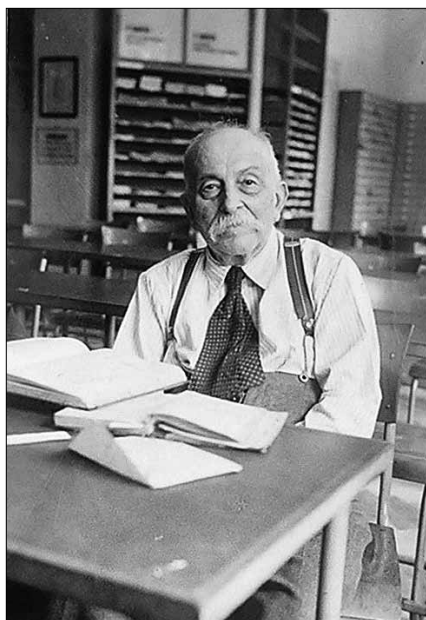
Obr. 3: Medik Mořic Remeř, asi 1890

Obr. 4: Biskra – Alžírsko 1905, Neřverovi a Mořic Remeř

Obr. 5: Mořic Remeš, 1946

Obr. 6: Mořic Remeš v hlavní studovně Univerzitní knihovny, 1955